

Спеціалізованій вченій раді К 64.051.25

Харківського національного
університеті імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 6, м. Харків, 61022

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**доктора економічних наук, професора
Яценко Ольги Миколаївни
на дисертаційну роботу Савіна Руслана Сергійовича
на тему: «Фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів на
глобальному ринку сільськогосподарської продукції»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини**

1. Актуальність теми дисертації

Сучасні умови діяльності в умовах зростаючої конкуренції об'єктивно зумовлюють необхідність активізації процесів створення великих інтегрованих структур у сфері агропромислового комплексу (АПК). Передумовами розвитку і поглиблення зазначених процесів є перш за все необхідність мінімізації витрат з метою випуску конкурентної продукції та на цій основі забезпечення сталого економічного зростання всіх учасників інтегрованих формувань.

Глобалізаційний розвиток загальносвітових аграрно-економічних процесів призвів до зростання конкуренції між товаровиробниками різних країн. Сьогодні дрібним і середнім господарствам усе складніше виробляти конкурентоздатну (у першу чергу за ціною) сільськогосподарську продукцію, використовуючи виключно традиційні методи й технології виробництва та збуту. Окремо взяте господарство не може задовольнити міжнародні вимоги до якості й безпеки продуктів харчування. Тому зростає роль саме агрохолдингізації сільськогосподарської діяльності (створення агрохолдингів шляхом поглинання дрібних і середніх сільськогосподарських підприємств). Ефективність і доцільність такого шляху можна визначити лише за допомогою комплексного дослідження інтеграційних процесів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції, діяльності міжнародних агрохолдингів, їх впливу на розвиток сільського господарства і сільських територій загалом.

З огляду на це, дослідження Савіна Р.С. є своєчасним і актуальним як в науковому, так і в практичному плані.

2. Зв'язок дисертаційної роботи з напрямками наукових досліджень

Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин» (№ державної реєстрації 0116U001990), у межах якої здійснено дослідження особливостей фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів у глобальних умовах розвитку (довідка № 124-09/18 від 12.09.2018).

3. Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій

Зміст дисертаційної роботи відповідає назві теми, висновки розділів містять аргументовані положення щодо наукової новизни та реалізують поставлені автором завдання дослідження.

Положення, висновки та рекомендації, викладені у дослідженні, отримано здобувачем самостійно на основі власних досліджень, за рахунок всебічного вивчення сучасної наукової літератури, зокрема, робіт окремих вітчизняних і зарубіжних вчених, що дозволило виконати аналіз та узагальнити зібрані статистичні дані. Результати дисертаційної роботи є достовірними та науково обґрунтованими, оскільки спираються на загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, що підтверджується наявністю логічного взаємозв'язку сформульованих завдань і отриманих результатів, аргументованістю теоретичних висновків, використанням широкого масиву статистичного матеріалу і методів наукового дослідження.

Інформаційною базою дослідження стали результати власних наукових досліджень, монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, інформаційні звіти та доповіді таких міжнародних організацій, як Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО), база даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами, Світова організація торгівлі, Всесвітній банк, матеріали Державної служби статистики України та інш.

Достовірність наукових положень, висвітлених у дисертації підтверджується низкою чинників, зокрема автор використовує широкий методичний інструментарій, що включає діалектичний – для дослідження особливостей еволюції розвитку та специфіки діяльності агрохолдингів на ринку сільськогосподарської продукції (п. 1.1); аналіз і синтез – для виявлення взаємозв'язку зовнішньої торгівлі з перевагами участі країни в інтеграційних об'єднаннях та визначення фінансових інструментів забезпечення діяльності міжнародних агрохолдингів (п. 1.2); системних

підхід – для систематизації методичних підходів щодо оцінювання рівня капіталізації діяльності агрохолдингів (п. 1.3); тренд-аналіз – для визначення трендів прямих іноземних інвестицій (п. 2.2); індукції та дедукції – для оцінки компаративних переваг у зовнішній торгівлі агропродовольчими товарами України (п. 2.1, 3.3); кластерний аналіз – для кластеризації міжнародних агрохолдингів за результатами фінансово-економічної діяльності на глобальному ринку сільськогосподарської продукції (п. 2.3, 3.2); кореляційно-регресійний аналіз – для розробки макроекономічної багатофакторної моделі розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах євроінтеграції (п. 3.1); графічний і табличний методи – для визначення взаємозв'язку між показниками фінансової діяльності міжнародних агрохолдингів (п. 1.1-3.3).

4. Наукова новизна одержаних результатів

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на наступні результати, що мають вагому наукову новизну та були отримані особисто дисертантом.

На основі узагальнення методичних засад дослідження автором удосконалено методичний підхід до класифікації умов формування міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції за рахунок виявлення моделей побудови агрохолдингів і запропоновано модифіковану схему агрохолдингу на основі створення вертикально інтегрованого аграрного холдингу, особливістю якої є те, що початковий етап, сировинне виробництво, не виділено в окрему юридичну особу, а висвітлений як структурний підрозділ дочірнього підприємства, що надає переваги для реалізації аграрного проекту, оскільки спрощує отримання кредитних ресурсів, істотно полегшує управління і контроль за фінансовими потоками та забезпечує більш ефективну реалізацію стратегічних рішень (стор. 38-40).

У роботі автором проведено факторний аналіз діяльності агрохолдингів, за результатами якого визначено найбільш впливові чинники функціонування агроформування, які обумовлюють можливості вирішення глобальної продовольчої проблеми, покращення зовнішньої торгівлі та поступової інтеграції українського АПК у світовий економічний простір, а також характеристики сучасних тенденцій розвитку процесу капіталізації міжнародних агрохолдингів за результатами фінансово-економічної діяльності за рахунок розробки кластерних груп агроформувань і траєкторії їх динамічної трансформації, що є обґрунтуванням для вироблення єдиної фінансової політики та ефективного управління залученими інвестиційними ресурсами в діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції. За допомогою імітаційного моделювання здійснено прогнозування основних показників діяльності міжнародних

агрохолдингів за допомогою розроблених моделей та знайдені граничні оцінки прогнозу, що дозволило запропонувати три сценарії розвитку міжнародних агрохолдингів: стандартний, оптимістичний та песимістичний. (стор. 104-120).

Цінним в теоретичному та прикладному аспектах є розроблений автором алгоритм формування стратегічних напрямків розвитку агрохолдингів України у відповідних умовах фінансування на основі побудови матриці переходів, яка базується на поєднання двох показників: поточного стану агрохолдингу (який характеризується відповідним кластером) та можливих його змін (позитивного чи негативного характеру, що забезпечує ефективне управління діяльністю агрохолдингів на основі вибору перспективних стратегічних напрямків у майбутньому з урахуванням можливостей їх фінансування (стор. 162-175).

Науковий інтерес викликає розроблений автором організаційно-економічний механізм фінансування діяльності агрохолдингів в Україні у процесі євроінтеграції, який передбачає аналіз, оцінку компаративних переваг зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами і визначення пріоритетних напрямів зовнішньої торгівлі продукцією АПК України з країнами світу і ЄС (стор. 192-197).

Заслуговує уваги удосконалення автором науково-методичного інструментарію оцінки рівня капіталізації діяльності агрохолдингів на основі економетричних методів, що дозволяє скласти рейтинг впливу відповідних показників на глобальні процеси діяльності агрохолдингів та виявити найбільш важливі з них, за допомогою яких можливо моделювання майбутніх сценаріїв розвитку агрохолдингів на основі «Стратегії стабільності», «Санаційної стратегії», «Стратегії підтримки орієнтирів» і «Стратегії довгострокового розвитку» (стор. 66, 70, 115-120, 175). Розроблено матриця стратегічних рішень, що дозволяє визначити 10 основних квадрантів, залежно від яких здійснюється розробка стратегічних рішень (стор. 170-175).

Усе вищезазначене надає підстави для загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Савіна Р.С., в якій автором самостійно і на достатньому рівні досягнуто мети дослідження і вирішено поставленні завдання, а також стверджувати, що дисертація є завершеною і цілісною науковою працею, її змістовна побудова є послідовною і логічною.

5. Повнота викладення результатів в опублікованих роботах

Основні положення і результати дослідження викладені автором у 12 наукових працях, серед яких 4 статті у наукових фахових виданнях України (у т.ч. 3 статті, що входять до міжнародних наукометричних баз), 1 наукова стаття – у зарубіжному спеціалізованому виданні, 2 розділи у колективних монографіях і 5 тез доповідей у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 5,1 друк. арк., із яких особисто автору належить

4,5 друк. арк.

Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Наукові положення, висновки й рекомендації, які викладені в дисертації та виносяться на захист, були отримані автором самостійно.

Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає необхідним вимогам щодо публікацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук відповідно до встановлених вимог МОН України.

6. Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у поглибленні теоретико-методичних засад дослідження особливостей фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції та розробці організаційно-економічного механізму фінансування діяльності агропромислових угруповань в Україні у процесі євроінтеграції.

Практичні рекомендації, наукові розробки, висновки та пропозиції автора, викладені в дисертації, впроваджено в діяльність Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради при підготовці аналітичних матеріалів до зустрічей керівництва міста з іноземними делегаціями з питань розвитку міжнародного бізнесу (довідка № 719/01-03-28 від 21.09.2018); банка «Грант» при прийнятті бізнес-рішень щодо участі в інвестиційних проектах (довідка №294 від 22.09.2018).

Матеріали та результати дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі при викладанні дисциплін «Міжнародні економічні відносини», «Економіка України», «Міжнародні фінанси», що дало можливість поліпшити якість підготовки студентів за спеціальністю «міжнародні економічні відносини», збагатити лекційний матеріал, активізувати семінарські заняття (довідка № 121-09/18 від 04.09.2018).

7. Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам МОН України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого дисертаційного дослідження. Опубліковані автором дослідження наукові роботи та автореферат відображають основні положення змісту дисертації. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

8. Дискусійні положення та недоліки щодо змісту дисертаційної роботи та автореферату

Відзначаючи загалом достатній науковий рівень дисертаційної роботи Савіна Руслана Сергійовича, слід відзначити, що робота не позбавлена певних недоліків та дискусійних положень, до яких слід віднести такі.

1. Науково цінним є аналіз та узагальнення в роботі економічної думки та теоретичних положень, які обґрунтовують еволюцію розвитку та специфіку діяльності холдингів на ринку сільськогосподарської продукції (стор. 24-40). Проте, в роботі поза увагою залишились питання впливу глокалізації на діяльність міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції. Адже глобалізація, як явище, що спричинене у т.ч. динамічним розвитком транснаціональних корпорацій та аграрних холдингів, є одним із сучасних драйверів, що впливає на функціонування різних економік, а відтак потребує глибокого вивчення основних її чинників впливу на діяльності міжнародних агрохолдингів. Адже поняття «глобалізація» трактується науковцями по-різному: як процес (інтеграція складових чинників розвитку корпоративного бізнесу в міжнародному масштабі з метою посилення світогосподарських структур), і як відносини (взаємозв'язок інтеграційних об'єднань широко диференційованих господарських структур з метою формування і розвитку міжнародного виробничо-збутового, торговельного та фінансового комплексу та отримання прибутків). При цьому роль міжнародних агрохолдингів у посиленні процесів глобалізації можна розглядати на двох рівнях: глобальному і глокальному. На першому рівні вплив міжнародних агрохолдингів на економіку, політику та соціально-культурну сфери країни. Поняття ж «глокалізації», пов'язане з глобальною локалізацією спеціалізованих ринків, що у свою чергу, зумовлює і доповнює глобалізацію, формує основу сталого економічного розвитку країни і визначає шляхи подолання економічних проблем.

2. В дослідженні неодноразово згадується про позитивний синергетичний фінансовий та виробничий ефект (стор. 26, 59, 64) від діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції. Проте, в дисертації відсутній акцент на тому, що формування синергічного ефекту економіки України, яка ілюструє переваги партнерської взаємодії як для національної економіки, так і для міжнародних агрохолдингів. Адже, чинники впливу міжнародних агрохолдингів на розвиток національної економіки мають як переваги, так і низку ризиків, зокрема пов'язаних з контрольованим впливом аграрних корпоративних структур на сфери національної економіки. В цьому аспекті державне регулювання діяльності агрохолдингів може відбуватись на рівні цільового використання прямих іноземних інвестицій, дотримання підписаних договірних відносин між державними інституціями та агрохолдингами.

3. В дисертаційному дослідженні варто було б зазначити конкретні пропозиції стосовно фінансування інноваційної діяльності міжнародних аграрних корпоративних структур (стор. 91-121), адже це зумовлює

розширення їх впливу на економічні чинники розвитку менш розвинених країн, шляхом надання технологічних рішень та використання альтернативних ресурсів, які дають можливість усунути актуальні виробничі, інфраструктурні, екологічні та інші проблеми. Досвід провідних міжнародних агрохолдингів свідчить, що використання альтернативних видів ресурсів і технологій дозволить зменшити обсяги споживаних традиційних ресурсів та збільшити продуктивність при незмінній, якщо не кращій, якості.

4. Робота виграла б, якби автор відповідні дослідження провів і для діяльності міжнародних агрохолдингів на національному ринку сільськогосподарської продукції (стор. 150-176). Адже аналізуючи структуру ВВП України за останні роки можна стверджувати, що спостерігається поступова зміна обсягу сфери послуг у формуванні доходної частини ВВП над сферою виробництва, що з одного боку є позитивною тенденцією для розвитку економіки країни. Окрім забезпечення розвитку сфери послуг важливим напрямом є інноваційних розвиток держави в умовах глобалізаційного середовища. Нажаль Україна перебуває на перших сходинках інноваційної економіки (III-IV технологічні устрої), а вплив глобалізаційних факторів зумовлює потребу в переході України на VI технологічний устрій в умовах Industry 4.0. Саме тому існує необхідність у детальному вивченні чинників глобалізації та глокалізації, а також чинників впливу міжнародних агрохолдингів на розвиток національної економіки. Отримання відповідних технологій для України дозволить скоротити витрати на розробку власних інноваційно-технологічних рішень і сприятиме пришвидшенню переходу на новий технологічний устрій.

5. Дисертаційна робота виконана на досить широкій методологічній базі, охоплює кількісні та якісні дослідження сучасного фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів на ринку сільськогосподарської продукції в контексті світових інтеграційних процесів (стор. 124-197). Проте робота виграла б, якби автор дослідив фінансування диверсифікованої діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції, адже рівень диверсифікації експорту стає індикатором не лише економічної безпеки держави, а й структури зовнішніх поставок продукції за рівнем доданої вартості. Низький рівень диверсифікації зовнішньоторговельної сфери України засвідчує монокультурний тип національної економіки, яка спеціалізується на міжнародних поставках досить обмеженого кола сировинної продукції чи товарів з низьким рівнем обробки.

Водночас, висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки й цінності дисертаційної роботи, а також можуть стати предметом обговорення та пояснення на захисті.

9. Загальні висновки по дисертаційній роботі

Дисертація Савіна Руслана Сергійовича «Фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції», є завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові наукові результати, що у сукупності вирішують наукове завдання суттєвого значення для економічної науки – поглиблення теоретико-методичних засад дослідження фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції та обґрунтування організаційно-економічного механізму фінансування діяльності агрохолдингів в Україні у процесі євроінтеграції.

За сукупністю якісних та формальних ознак щодо актуальності обраної теми, обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірності та новизни, повноти викладення в опублікованих працях, подана до захисту дисертація відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України та пунктам 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (із змінами і доповненнями, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19 серпня 2015 р. та №1159 від 30 грудня 2015 р.), а її автор – Савін Руслан Сергійович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»
Міністерства освіти і науки України

Яценко О.М.

Підпис О.М. Яценко засвідчую:
помічник ректора, начальник відділу кадрів
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

Б. І. Чиж